

Received-Makale Geliş Tarihi 15.01.2025
Published-Yayınlanma Tarihi 30.04.2025
Volume-Cilt (Issue-Sayı), ss/pp 12 (118),816-831

Research Article /Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.15319098

Öğr. Gör. Özlem Aslan

<https://orcid.org/0000-0002-7169-7453>

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Muğla /
TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/05n2cz176>

Prof. Dr. Fatma Akyüzlüer

<https://orcid.org/0000-0002-5271-0704>

Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Denizli / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/01etz1309>

Güzel Sanatlar Liseleri Bireysel Ses Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar¹

Problems Encountered in Fine Arts High Schools Individual Voice Training

ÖZET

Bu araştırma, Ege Bölgesi'nde bulunan Güzel Sanatlar Liselerinde verilen bireysel ses eğitimi derslerinde karşılaşılan sorunlara yönelik öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda ses eğitiminin genel amaçları, öğretme-öğrenme durumları ve değerlendirme aşamalarında mevcut durumların saptanarak daha işlevsel ve etkin hale getirilmesi, karşılaşılan problemlerin tespit edilmesi ve problemlere çözüm önerileri getirilmesi, ilgili eğitim kurumlarında verilen bireysel ses eğitimi derslerinin işleyiş ve etkinlik aşamalarının ortaya çıkarılması ve bu süreçlerde meydana gelen problemlere ışık tutması amacı ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın örneklemini Ege Bölgesinde bulunan yedi ildeki Aydın Yüksel Yalova Gsl, Denizli Hakkı Dereköylü Gsl, Muğla Gsl, İzmir Işıl Saygın Gsl, Manisa Gsl, Kütahya Ahmet Yakupoğlu Gsl ve Uşak Besim Atalay Güzel Sanatlar Lisesinde bireysel ses eğitimi derslerine giren 9 öğretmen ve bireysel ses eğitimi dersini alan 169 öğrenci ile toplamda 178 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından bireysel ses eğitimi derslerinde karşılaşılan sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri için oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formu ve öğrenci görüşleri için oluşturulan anket formu ile elde edilmiştir. Öğretmen görüşlerinden elde edilen veriler betimsel olarak analiz edilmiş, öğrenci görüşlerinden elde edilen veriler ise betimsel istatistiksel yöntemlerde çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular ile bireysel ses eğitimi dersine ilişkin; genel amaçları, genel amaçları, öğretme-öğrenme durumları ve değerlendirme aşamalarında karşılaşılan güçlüklerle yönelik görüş ve öneriler değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda Güzel Sanatlar Liselerinde bireysel ses eğitimi derslerine ayrılan sürenin büyük ölçüde yetersiz olduğu, eserlerin öğrenci ses registerleri açısından zorlayıcı olmasından kaynaklı repertuar eksikliğinin yaşandığı, dolayısıyla çeşitliliğin geliştirilmesi gerektiği, mutasyon döneminin öğrenme-öğretme aşamasında güç durumların ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği ve özellikle bu ses değişim döneminin üzerinde önemle durulması gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel ses eğitimi, Güzel Sanatlar Liseleri, Mutasyon.

ABSTRACT

This research was carried out in line with the opinions of teachers and students regarding the problems encountered in the individual voice education courses given in Fine Arts High Schools in the Aegean Region, in the general objectives of voice education, teaching-learning situations and evaluation stages, determining the current situations and making them more functional and effective, and identifying the encountered problems and offering solutions to the problems, to reveal the functioning and effectiveness of the individual voice training courses given in the relevant educational institutions, and to shed light on the problems that occur in these processes.

In the research, one of the qualitative research methods, case study was used. The sample of the study consists of a total of 178 participants, with 9 teachers who attend individual vocal education lessons and 169 students who take individual vocal education lessons in seven provinces Aydın Yüksel Yalova Fine Arts High School, Denizli Hakkı Dereköylü Fine Arts High School, Muğla Fine Arts High School, İzmir Işıl Saygın Fine Arts High School, Manisa Fine Arts High School, Kütahya Ahmet Yakupoğlu Fine Arts High School And Uşak Besim Atalay Fine Arts High School In The Aegean Region. The Data Of The Research Were Collected With A Semi-Structured Interview Form. By Examining The Interview and questionnaire forms obtained from interviews with teachers and students has been analyzed by the descriptive analysis method. The responses given by the teachers and students were coded and relevant themes were created. With the findings obtained, regarding the individual voice training course; Opinions and suggestions regarding general purposes, teaching-learning situations and difficulties encountered during evaluation stages were evaluated. As a result of the research, it was concluded that the time allocated to individual vocal education lessons in Fine Arts High Schools was largely insufficient, there was a lack of repertoire due to the difficulty of the works in terms of student voice registers, therefore, diversity should be developed, the mutation period caused the emergence of difficult situations in the learning-teaching phase and especially this period of voice change should be emphasized.

Keywords: Individual voice education, Fine Arts High Schools, Mutation.

¹ Bu araştırma, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Müzik Eğitimi Bilim Dalında 2021 yılında yapılan "Güzel Sanatlar Liseleri Bireysel Ses Eğitimi Derslerinde Karşılaşılan Sorunlar" konulu Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

1.GİRİŞ

İnsan, yaratılan varlıklar içinde en muhteşem varlık olup eğitilip geliştirilebilir bir düzeye sahip olarak doğmaktadır. Bulunduğu kültür, ortam ve yaşanmışlıkların çeşitliliğine göre bireylerin farklı açılardan gelişimi ve eğitimi de değişkenlik göstermektedir. Eğitim, insanları belirlenmiş hedeflerin gerçekleşmesi yönünde yetiştirip geliştirme süreci olarak tanımlanabilir. Kişinin davranış ve tutumlarını belirli bir amaç için değiştiren eğitim, insanoğlunun yeryüzünde var olmasından beri süregelen ve doğumdan ölüme değin devam eden bir süreçtir. Bireylerin toplum yaşantısı içinde yer edinebilmesi ve kendini geliştirebilmesi adına büyük önem taşıyan eğitim için planlanan ilgili bütün etkinlik ve faaliyetler, belirlenmiş amaç ve hedeflere ulaşmak, birtakım işlevleri yerine getirmek içindir.

İnsanın genel eğitimi bir bütün olarak düşünüldüğünde, sanat eğitiminin genel eğitimin bir parçası olduğu yadsınamaz. Ancak, sanatın bir özgürlük ve bireysel yaratıcılık olgusu olduğukate alındığında ise, sanat eğitiminin kendine özgü çok özel yasalarının ve ilkelerinin varlığı da kuşkusuzdur (Mercin ve Alakuş, 2007, s.17). İnsan ruhu üzerinde en derin etkiyi bırakan sanat dalı, şüphesiz ki müziktir. İnsanların duygu ve düşüncelerini, birtakım kurallarla ve uyumlu seslerle dışa aktarım sanatı ve aynı zamanda bir bilim dalı olarak da var olan müzik; “sese en güzel şeklini veren, ses gibi sessizliğin de belirlenmiş zaman aralıkları ile gösterildiği, duygu ve düşünceleri ifade için kullanılan, estetik bir bütündür” şeklinde tanımlanabilir.

Sanat eğitimi çeşitli kol, dal ve branşlarda faaliyet yürütmektedir. Gerek görsel sanatlar gerekse işitsel ve duyuşsal sanatlarla eğitimin güzel sanatlar adı altındaki süreci geçmişten günümüze ilerleyerek devam etmektedir. Müzik eğitimi de geçmişten günümüze süregelen sanatın en önemli eğitsel yönlerinden bir tanesidir. Müzik yoluyla bireylerin toplumsal yaşamlarına ve sanatsal üretimine katkı sağlayan müzik eğitiminin; müziği yorumlamanın yanı sıra ritimsel uyumunu düzenleyen bir eğitim süreci olduğu söylenebilir. Sanat eğitiminin en önemli dallarından biri olan müzik eğitiminin önemli bir alanını da, ses eğitimi kapsar. Ses ile müzik yapmak, diğer bir tanımla şarkı söylemek, insan doğasının bir parçası ve vazgeçilmezidir.

Müzik enstrümanlarının en güzeli olarak da ifade edebileceğimiz insan sesinin eğitimi de önemli olduğu kadar, titiz bir çalışma süreci gerektirir. Bireylerin içsel ve fiziki yönleriyle bir bütün olarak ele alınmasını gerektiren ses eğitiminin; sese sağlamlık ve dayanıklılık kazandırmak ve doğru, etkili şarkı seslendirebilmek gibi konuşma ve söylemeye dair ilgili birtakım davranışların bireylere kazandırılmasını sağlayan düzenli bir eğitim süreci olduğu söylenebilir.

Ses eğitimi, Türkiye’de konservatuvarların yarı zamanlı orta öğretim kısmından itibaren eğitim sürecine dâhil olmakta ve güzel sanatlar liselerinin müzik bölümlerinde bireysel ses eğitimi, daha sonra üniversitelerin lisans müzik eğitimlerini kapsayan eğitim fakültelerine bağlı güzel sanatlar eğitimi bölümleri müzik eğitimi anabilim dallarında, konservatuvarlar ve güzel sanatlar fakültelerinin müzik bölümlerinde bireysel ses eğitimi, ses eğitimi ya da şan eğitimi ana odaklarıyla ses eğitimi sürecini eğitsel yönden devam ettirmektedir. Ülkemizin pek çok yerinde açılan Güzel Sanatlar Liseleri müzik kültürünün oluşmasına önemli ölçüde etki edecek sayıya ve niteliğe ulaşmıştır. Çeşitli konser ve etkinliklerle buldukları şehirlerin önemli sanat kurumları haline dönüşen Güzel Sanatlar Liseleri, gençlerin erken yaşta müzik eğitimine başlamalarını ve müzikal anlamda gelişmelerini sağlamaktadır. Bununla birlikte, erken yaşta başlanan müzik eğitimi, yaşları sebebiyle ses değişimi ve gelişimi (mutasyon) döneminde bulunan öğrencilerde ses kayıpları gibi birtakım sorunları da meydana getirmektedir.

Yetişkin sesine sağlıklı geçiş yapabilmek adına, alanında uzman ve donanımlı eğitimciler ile yapılan ses eğitimi dersleri, öğrencilerin seslerinin yıpranmadan ve bozulmadan ileri düzeyde profesyonel ses eğitime geçişlerini kolaylaştırarak, üniversitelerdeki müzik eğitim bölümlerine girişlerinde ve eğitimleri boyunca seslerini etkin ve güzel kullanabilmelerinde olanaklar sağlayabilir. Araştırma ile doğrudan ya da dolaylı alan yazın incelendiğinde, Yiğit (2014), Mustan (2010), Toptaş ve Sönmez (2015), İstanbullu ve Özçimen (2013), Tanrıöver ve Temiz (2010), Üzeren (2008), Karlı (2019), Kovacic (2005), Murry ve Rosen (2000), Weiss (1868), Hauser (1866), Helvacı (2018), Baydağ (2020), Bolat (2020), Çevik (1999), Çevik (2006), Davran (1997), Evren (2013), Evren (2018), Otacıoğlu (2017), Sabar (2008), Toptaş ve Çelik, (2016), Toptaş ve Sönmez (2015). Töreyn (2008), Töreyn (2015), Töreyn (2021), Turhal ve Baydağ (2019), yaptıkları çalışmalarla, şarkı söyleme ve etkili konuşma için genel ses eğitimine ilişkin bulgular ortaya koymaktadırlar.

Doğru ve planlı bir ses eğitiminin, yaş olarak mutasyon (ses gelişim) dönemini yaşayan, aynı zamanda seslerini Müziksel İşitme Okuma ve Yazma Eğitimi ve Koro Eğitimi gibi derslerde de devamlı olarak kullanmak durumunda olan Güzel Sanatlar Liseleri öğrencileri için büyük önem taşıdığı; mutasyon döneminde ses sisteminde meydana gelen değişimlerden olumsuz şekilde etkilenmemek için, sesi

zorlamadan ve yumuşak fonasyon ile ses egzersizlerine ağırlık verilerek uygulamalara devam edilmesi gerektiği söylenebilir. Ses yapıları gelişirken, doğru ses üretme alışkanlığı kazanan öğrencilerin, bu kazanımlar ile ses sınırları içinde bulunan tonlarda eğitilmiş sesleriyle birlikte ses bütünlüğü oluşturabileceği; böylece mutasyon döneminin en zorlayıcı unsurlarından biri olan sesini kontrol edememe, konuşma ve şarkı söyleme esnasında sesini gerektiği gibi rahat kullanamama ve ses bütünlüğünde devamlılık sağlayamama durumunun ortadan kalkabileceği söylenebilir.

1.1.Problem Cümlesi

Bu araştırma “Güzel Sanatlar Liseleri Müzik Bölümlerinde Bireysel Ses Eğitimi (BSE) derslerinde karşılaşılan sorunlar nelerdir?” sorusuna cevap aramaya yönelik hazırlanan bir çalışmadır. Bu ana problem odağında aşağıdaki alt problemlere cevaplar aranmıştır;

1. Güzel Sanatlar Liselerinde BSE dersi genel amaçlarına ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?
2. Güzel Sanatlar Liselerinde BSE dersi öğretme sürecine ilişkin öğretmen görüşlerine göre karşılaşılan sorunlar nelerdir?
3. Güzel Sanatlar Liselerinde BSE dersi değerlendirme sürecine ilişkin öğretmen görüşlerine göre karşılaşılan sorunlar nelerdir?
4. Güzel Sanatlar Liselerinde BSE dersi alan öğrenci görüşlerine göre öğrenme sürecine ilişkin karşılaşılan sorunlar nelerdir?
5. Güzel Sanatlar Liselerinde BSE dersinin müzikal birikim ve diğer derslerin başarıları üzerindeki etkisine ilişkin öğrenci görüşleri nelerdir?
6. Güzel Sanatlar Liselerinde BSE dersi alan öğrencilerin ders öğretmenlerinin başarıları üzerindeki etkisine ve değerlendirmelerine ilişkin görüşleri nelerdir?

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Ege Bölgesinde bulunan Güzel Sanatlar Liselerinde verilen BSE derslerinin incelenmesidir. Bu genel amaç ışığında, ilgili eğitim kurumlarında verilen BSE derslerinin işleyiş ve etkinlik aşamalarının ortaya çıkarılması, ses eğitiminin hedefleri, hedef davranışları, öğretme-öğrenme durumları ve değerlendirme aşamalarında mevcut durumların belirlenerek, daha işlevsel ve etkin hale getirilmesi, öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda karşılaşılan sorunların tespit edilmesi ve bu süreçlerde meydana gelen problemlere ışık tutularak, çözüm önerileri getirilmesi amaçlanmaktadır.

1.3.Araştırmanın Önemi

Bu araştırma Güzel Sanatlar Liselerinde yürütülmekte olan BSE derslerinde karşılaşılan sorunların ortaya konması ve bu sorunlara çözüm yolları üretilmesi açısından önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra bu alanda yapılan ilk araştırma olma niteliği taşıması ve bu konuda yapılacak yeni araştırmalara kaynak olması açısından da önem taşıdığı düşünülmektedir. Üniversitelerin müzik eğitimi bölümlerinin giriş sınavlarında da çok 11 büyük önem arz eden BSE dersinin, GSL öğrencileri tarafından iyi anlaşılabilmesi, algılanabilmesi ve uygulanabilmesi bu araştırmanın bir diğer önemini teşkil etmektedir.

1.4. Araştırmanın Sayıtları

Bu araştırmada şu sayıtlara yer verilmiştir:

1. Yapılan araştırma yöntemi, araştırmanın amacına, konusuna ve problem çözümüne uygun olarak seçilmiştir.
2. Araştırma için belirlenen veri toplama araç ve teknikleri, araştırma için gerekli, geçerli ve güvenilir bilgilere ulaşılmasını sağlayabilecek niteliktedir.
3. Veriler, araştırmaya katılan ses eğitimcilerinin ve öğrencilerin gerçek duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma Ege Bölgesinde yer alan Yedi İldeki (Aydın, Denizli, Muğla, İzmir, Manisa, Kütahya ve Uşak) Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Güzel Sanatlar Liselerinde görev yapan ses eğitimi derslerini yürüten öğretmenler ve ses eğitimi dersini alan öğrenciler ile
2. Araştırma Güzel Sanatlar Liseleri Müzik Bölümleri ile
3. Araştırma yüksek lisans tez süresi ve araştırmacının maddi olanaklarıyla sınırlıdır.

2.YÖNTEM

2.1.Araştırma Deseni

Bu araştırmanın yürütülmesinde Güzel Sanatlar Liseleri BSE derslerinde karşılaşılan sorunlara ilişkin var olan durumların ortaya çıkarılmasına yönelik nitel çerçevede durum çalışması kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme modeli ve konu ile ilgili öğrenci görüşlerinin belirlenmesi için nicel çerçevede tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlı GSL’de görev yapan BSE öğretmenlerinin ve dersi alan öğrencilerin, karşılaştıkları sorunların belirlenmesine yönelik durum tespiti yapılmaktadır.

2.2.Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılında Ege Bölgesindeki Güzel Sanatlar Liselerinin Müzik bölümlerinde öğrenim görmekte olan 10.sınıf öğrencileri ve “Bireysel Ses Eğitimi” Derslerini yürüten öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Aydın, Denizli, Muğla, İzmir, Manisa, Kütahya ve Uşak Anadolu Güzel Sanatlar Liselerinde görev alan ve “Bireysel Ses Eğitimi” derslerini yürüten öğretmenler ile 10.sınıfta bulunan öğrenciler oluşturmaktadır.

Görüşmelerin ve anketlerin uygulanmasında Ege bölgesindeki Güzel Sanatlar Liselerinde BSE dersini yürüten öğretmenler ve bu öğretmenlerin bağlı oldukları okullar seçilmiştir. Ayrıca araştırmada “Görüşme” yönteminin zorlukları ve öğretmenlere ulaşılabilirlik durumları da göz önünde bulundurulmuştur.

Tablo 1. BSE Dersini Alan Öğrencilerin Okullarına Göre Dağılımları

Güzel Sanatlar Liseleri	F	%
Denizli Hakkı Dereköylü Gsl	36	21,3
Muğla Gsl	14	8,3
İzmir Işıl Saygın Gsl	26	15,4
Aydın Yüksel Yalova Gsl	26	15,4
Manisa Gsl	30	17,8
Kütahya Ahmet Yakupoğlu G	22	13,0
Uşak Besim Atalay Gsl	15	8,9
Toplam	169	100,0

Tablo 1’de görüldüğü gibi ankete katılan öğrencilerin okullara göre dağılımı %21,3 ile Denizli, %17,8 ile Manisa, %15,4 ile Aydın ve yine %15,4 ile İzmir, %13,0 ile Kütahya, %8,9 ile Uşak ve %8,3 ile Muğla şeklindedir. Tabloya göre en yüksek katılım Denizli’den sağlanmıştır.

Tablo 2 BSE Dersini Alan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet	F	%
Kız	94	55,6
Erkek	75	44,4
Toplam	169	100,0

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımında çoğunluğu %55,6 oranında kız öğrenciler oluşturmaktadır. Erkek öğrencilerin ise %44,4 ile kız öğrencilerden azınlıkta kaldığı görülmektedir.

Tablo 3 BSE Dersini Alan Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımları

Yaş	F	%
15	36	21,3
16	108	63,9
17	21	12,4
18	4	2,4
Toplam	169	100,0

Tablo 3’te görüldüğü gibi öğrencilerin yaşa göre dağılımında çoğunluğu %63,9 oranında 16 yaş gurubundaki öğrenciler oluşturmaktadır. 15, 17 ve 18 yaş aralığındaki öğrencilerin ise azınlıkta kaldığı görülmektedir.

Tablo 4 BSE Dersini Alan Öğrencilerin Bireysel Çalgılarına Göre Dağılımları

Bireysel Çalgı	F	%
Yan Flüt	18	10,7
Keman	60	35,5
Viyola	23	13,6
Viyolonsel	25	14,8
Bağlama	22	13,0
Gitar	17	10,1
Ud	3	1,8
Kanun	1	0,6
Toplam	169	100,

Tablo 4'te görüldüğü gibi öğrencilerin bireysel çalgılarına göre dağılımında çoğunluğu %35,5 oranında bireysel çalgısı Keman olan öğrenciler oluşturmaktadır. %14,8'lik dilimi Viyolonsel, %13,6'lık dilimi Viyola, %13,0'lük dilimi Bağlama, %10,7'yi Yan Flüt ve %10,1'ini Gitar oluştururken, Ud ve Kanun öğrencilerinin oldukça azınlıkta kaldıkları görülmektedir.

Tablo 5 Öğrencilerin Önceden Ses Eğitimi Alma Durumuna Göre Dağılımları

Ses Eğitimi Alma	F	%
Evet	67	39,6
Hayır	102	60,4
Toplam	169	100,0

Tablo 5'te görüldüğü gibi öğrencilerin %60,4' ünün Güzel Sanatlar Liselerine girmeden önce ses eğitimi almadığı, %39,6'sının ise ses eğitimi almış olduğu görülmektedir.

Tablo 6 Öğretmenlerin Görev Yaptığı Liselere Göre Dağılımı

Güzel Sanatlar Liseleri	F	%
Denizli Hakkı Dereköylü Gsl	1	11,1
Muğla Gsl	1	11,1
İzmir Işıl Saygın Gsl	1	11,1
Aydın Yüksel Yalova Gsl	1	11,1
M anisa Gsl	2	22,2
Kütahya Ahmet Yakupoğlu Gsl	2	22,2
Uşak Besim Atalay Gsl	1	11,1
Toplam	9	100,0

Tablo 6'ya göre BSE derslerini, Manisa, Aydın, Muğla, İzmir ve Uşak Güzel Sanatlar Liselerinde yalnızca 1'er öğretmen; Kütahya ve Denizli Güzel Sanatlar Liselerinde ise 2'şer öğretmen yürütmektedir.

Tablo 7 Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet	F	%
Kadın	6	66,7
Erkek	3	33,3
Toplam	9	100,0

Tablo 7'ye göre öğretmenlerin 6'sının kadın; 3'nün ise erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 8 Öğretmenlerin Yaşa Göre Dağılımları

Yaş	F	%
35-39	3	33,3
40-44	2	22,2
45-49	3	33,3
50 ve üzeri	1	11,1
Toplam	9	100,0

Tablo 8'e göre BSE derslerini yürüten öğretmenlerin 3'ünün 35-39 yaş aralığında; 2'sinin 40-45 yaş aralığında; yine 3'ünün 45-49 yaş aralığında ve sadece 1'inin 50 ve üstü yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 9 Öğretmenlerin Çalıştığı Yıla Göre Dağılımı

Çalışılan Yıl	F	%
1-5	1	11,1
6-10	1	11,1
11-15	4	44,3
15 ve üzeri	3	33,3
Toplam	9	100,0

Tablo 9'a göre BSE derslerini yürüten öğretmenlerin 1'i 1-5 yıl; yine 1'i 6-10; 4'ü 11-15 yıl ve 3'ü, 15 yıl ve üzeri çalışmaktadır.

Tablo 10 Öğretmenlerin Branşlara Göre Dağılımı

Öğretmen Branşları	F	%
Şan	5	55,6
Koro Eğitimi	1	11,1
Piyano	1	11,1
Keman	1	11,1
Diğer	1	11,1
Toplam	9	100,0

Tablo 10'da görüldüğü gibi, BSE derslerini yürütmekte olan öğretmenlerin 5'inin branşını Şan; geri kalanların ise Koro eğitimi, Piyano, Keman vd. oluşturmaktadır.

Tablo 11 Öğretmenlerin Lisansüstü Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Lisansüstü Eğitim	F	%
Var	3	33,3
Yok	6	66,7
Toplam	9	100,0

Tablo 11'e göre öğretmenlerin 3'ü Lisansüstü eğitime sahip iken; 6'sının Lisansüstü eğitimi bulunmamaktadır.

Tablo 12 Öğretmenlerin Yürüttükleri Ders Sayısına Göre Dağılımı

Ders Sayısı	F	%
1-4	2	22,2
5-9	3	22,2
10-14	2	33,3
15 ve üzeri	2	22,2
Toplam	9	100,0

Tablo 12'ye göre öğretmenlerin 2'si 1 ila 4 arası; 3'ü 5 ila 9 arası; 2'si 10 ila 14 arası ve yine 2'si 15 ve üzeri sayıda ders yürütmektedir.

Tablo 13 Öğretmenlerin BSE Dersini İşledikleri Öğrenci Sayısına Göre Dağılımı

Öğr. Sayısı	F	%
2	3	22,2
5 ve üzeri	6	22,2
Toplam	9	100,0

Tablo 13'e göre bir saatlik BSE dersinde; öğretmenlerin 3'ü, 2 öğrenci ile 6'sı ise 5 ve üzeri öğrenci ile ders işlemektedir.

2.3 Veri Toplama Araçları

Veriler, durum saptamaya yönelik olarak araştırmacılar tarafından bireysel ses eğitimi derslerinde karşılaşılan sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri için oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formu ve öğrenci görüşleri için oluşturulan anket formu ile elde edilmiştir. Öğretmenlere uygulanacak görüşme soruları ile öğrencilere uygulanacak anket sorularının hazırlanmasında alan uzmanı beş öğretim üyesinin görüşlerine başvurulmuş, bu görüşler doğrultusunda sorulara yön verilmiştir. Araştırmada yazılı kaynakların taranması ve incelenmesinde, kütüphanelerden ve internetten faydalanılmıştır. Veri toplamak için geliştirilen anketin uygulanmasıyla da, öğrencilerin görüş ve düşünceleri; yapılan görüşmelerle de öğretmenlerin görüş ve düşünceleri alınmıştır. Öğretmenler için hazırlanan görüşme formunda yer alan 21 sorunun 18 tanesi açık uçlu olup, geriye kalan 5 tanesi kişisel bilgileriyle ilgili sorulardır. Öğrenci anket formunda, kişisel bilgiler bölümünde 5; Bireysel ses eğitimi dersine ilişkin bölümde 20 olmak üzere toplam 25 soru bulunmaktadır.

2.4. Verilerin Toplanması

Güzel Sanatlar Liseleri Müzik Bölümü BSE derslerinde geçmişten günümüze karşılaşılan sorunların betimlenmesi için kaynak taramasıyla elde edilen veriler araştırmanın giriş kısmını oluşturmaktadır. 2018 yılı yeni öğretim programı 10.sınıf öğrencilerine anket formu; dersleri yürütmekte olan öğretim elemanlarına ise yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Görüşmeler, araştırmacıların maddi imkânları ve diğer etkenler değerlendirilerek 2019-2020 eğitim-öğretim yılı Bahar döneminde başlayan pandemi süreci de göz önünde bulundurularak yüz yüze ve internet aracılığı ile yapılmıştır. Örneklem grubunda yer alan Güzel Sanatlar Liselerinin Müzik Bölümlerinde 2019-2020 öğretim yılı güz ve bahar yarıyıllarında Bireysel ses eğitimi derslerini alan 10.sınıf öğrencilerine anket uygulanmıştır. Ayrıca BSE derslerini yürüten öğretmenlerin görüş ve önerileri de veri olarak araştırmada yer almıştır.

2.5. Verilerin Çözümlemesi

Güzel Sanatlar Liselerinde görev yapan bireysel ses eğitimi öğretmenlerine yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmasından ve öğrencilere anket uygulanarak verilerin elde edilmesinin ardından bireysel ses eğitimi dersinde karşılaşılan sorunlara ilişkin toplanan tüm veriler, frekans (F) ve yüzde (%) dağılım tablosu şeklinde sayısal verilere dönüştürülmüştür. Elde edilen bulgular önce çizelgeler halinde verilmiştir ve her çizelgede açıklamalarla gerekli yorumlar yapılmıştır. Öğretmen görüşlerinden elde edilen veriler ise betimsel analiz yöntemiyle araştırmacılar tarafından elde edilen veriler kapsamında belirlenen temalar doğrultusunda çözümlenmiştir. Görüşme yapılan öğretmenlere kodlar verilmiş, G.1, G.2... biçiminde kodlanmıştır.

3.BULGULAR VE YORUM

3.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın birinci alt problemi, “BSE dersi genel amaçlarına ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?” biçiminde belirlenmiştir. Tablo 14 de öğretmen görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 14 “Bireysel Ses Eğitimi Derslerinin Genel Amaçları Sizce Nelerdir?” Sorusuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Temalar	n
Nefes ve sesi doğru kullanabilme	5
Sesin gelişimini sağlayabilme	1
Doğru şarkı söyleme becerisi kazandırabilme	2
Öğrencilere müzikalite kazandırabilme	2
Ulusal ve uluslararası repertuar kazandırabilme	1

Tablo 14’de görüldüğü gibi görüşmeye katılan öğretmenlerin bireysel ses eğitimi dersinin genel amaçlarına ilişkin görüşleri temalar halinde sunulmaktadır. Öğretmenler dersin amaçlarına ilişkin görüşlerinde birden çok temayı tercih etmişlerdir. Buna göre; görüşme gerçekleştirilen öğretmenlerin yarıdan fazlası dersin amaçlarını öğrencilerin nefes ve seslerini doğru kullanmayı öğrenmeleri yönünde belirtmişlerdir (n=5). Bunun yanında öğretmenler dersin amaçları doğrultusunda, doğru şarkı söyleme becerisi kazandırma (n=2), öğrencilere müzikalite kazandırma (n=2), ulusal ve uluslararası repertuar kazandırma (n=1) , ayrıca mutasyon dönemi ses gelişimini sağlama yönünde görüş beyan etmişlerdir. Öğretmenlerin bireysel ses eğitiminin amaçlarına ilişkin görüşleri göz önüne alındığında genellikle nefes ve sesi doğru kullanabilme, doğru şarkı söyleyebilme ve müzikalite kazanabilmeyi dersin genel amaçları olarak gördükleri söylenebilir.

3.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci alt problemi, “Güzel Sanatlar Liselerinde BSE dersi öğretme sürecine ilişkin öğretmen görüşlerine göre karşılaşılan sorunlar nelerdir?” biçiminde belirlenmiştir. Tablo 15’te dersin işleniş aşamalarına ilişkin öğretmen görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 15 “Bireysel Ses Eğitimi Derslerinin Sadece 1 Yıl Olması Sizce Ne Derece Yeterlidir?” Sorusuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Temalar	n
Dersin Süresi Yeterlidir	0
Dersin Süresi Yeterli Değildir	9

Tablo 15’de görüldüğü gibi görüşmeye katılan öğretmenlerin tamamı, BSE dersi öğretme süreci kapsamında ders süresinin yeterliliğine ilişkin görüşleri temalar halinde sunulmaktadır. Buna göre; görüşme gerçekleştirilen öğretmenlerin tamamı dersin sadece 1 yıl süren bir ders olmasını yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir (n=9). Öğretmenlerin BSE dersinin süresine ilişkin görüşleri göz önüne alındığında, dersin süresinin yıl bazında yetersiz olduğu söylenebilir.

Tablo 16 “Bireysel Ses Eğitimi Derslerinin İşlenişinde Karşılaştığınız Öğrenci Merkezli Sorunlar Nelerdir?” Sorusuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Temalar	n
Mutasyon Dönemi Ses Değişimleri	5
Diyafram ve ses tekniklerini kullanamama	1
Ders saatlerinin azlığı	1
Ders başına düşen öğrenci sayısının çokluğu	1
Yaşın getirdiği psikolojik sebepler (özgüven eksikliği vb.)	3
Ses hastalıkları ve mevsimsel rahatsızlıklar	1

Tablo 16’da görüldüğü gibi görüşmeye katılan öğretmenlerin dersin işlenişinde karşılaştıkları öğrenci merkezli sorunlara ilişkin görüşleri temalar halinde sunulmaktadır. Öğretmenler öğrenci merkezli sorunlara

ilişkin görüşlerinde birden çok temayı tercih etmişlerdir. Buna göre; görüşme gerçekleştirilen öğretmenlerin yarısından fazlası dersin işleniş aşamasında öğrencilerin mutasyon döneminde olmalarından dolayı yaşadıkları ses değişimlerinin önemli bir sorun teşkil ettiğini belirtmişlerdir (n=5). Bunun yanında dersin uygulama aşamasında öğretmenler, öğrencilerin yaşları itibarıyla yaşadıkları özgüven eksikliği gibi psikolojik sebeplerin (n=3), nefes ve ses tekniklerini doğru kullanamamalarının (n=1), ders saatlerinin azlığı (n=1) ve ders başına düşen öğrenci sayısının olması gerekenden fazla oluşunun (n=1), ayrıca bilinçsiz kullanıma bağlı ve mevsimsel hastalıkların neden olduğu ses rahatsızlıklarının (n=1) dersleri olumsuz etkilediği yönünde görüş beyan etmişlerdir. Öğretmenlerin Bireysel ses eğitimi dersi öğrenci merkezli sorunlara ilişkin görüşleri göz önüne alındığında genellikle mutasyon döneminin getirdiği ses değişimlerinin ve psikolojik etkenlerin dersin işlenişinde önemli bir sorun olarak kabul ettikleri söylenebilir.

Tablo 17 “Bireysel Ses Eğitimi Dersi İşlenişinde Karşılaştığınız Derslik Merkezli Sorunlar Nelerdir?” Sorusuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Temalar	n
Yeterli ve donanımlı bir dersliğe sahibim	6
Yeterli ve donanımlı bir dersliğe sahip değilim	3

Tablo 17’de görüldüğü gibi görüşmeye katılan öğretmenlerin, BSE dersi öğretme süreci kapsamında derslik merkezli sorunlara ilişkin görüşleri temalar halinde sunulmaktadır. Buna göre; görüşme gerçekleştirilen öğretmenlerin yarısından fazlası yeterli ve donanımlı dersliklere sahip olduğunu ve bu açıdan sorun yaşamadığını (n=6); bununla birlikte bazı öğretmenler de, piyano eksikliği, ses yalıtımının olmayışı ve sürekli bir dersliğe sahip olamamak gibi nedenlerle problem yaşadığını belirtmişlerdir (n=3). Öğretmenlerin BSE dersinin işleniş aşamasında, derslik merkezli sorunlara ilişkin görüşleri göz önüne alındığında, genel olarak buldukları imkânlardan memnuniyet duydukları söylenebilir.

3.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın üçüncü alt problemi, “Güzel Sanatlar Liselerinde BSE dersi değerlendirme sürecine ilişkin öğretmen görüşlerine göre karşılaşılan sorunlar nelerdir?” biçiminde belirlenmiştir. Tablo 18’de öğretmenlerin dersin değerlendirme aşamasında dikkat ettikleri kriterler /ölçütlere ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 18 “Bireysel Ses Eğitimi Derslerinin Değerlendirme Aşamasında Dikkat Ettiğiniz Kriterler/Ölçütler Nelerdir” Sorusuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Temalar	n
Nefes ve ses tekniklerini kullanabilme	7
Entonasyon ve artikülasyona dikkat etme	6
Doğru ve düzgün registeri geçişleri	2
Müzikal bütünlük sağlama	4
Derse katılım ve ders içi performans	2

Tablo 18’de görüldüğü gibi görüşmeye katılan öğretmenlerin dersin değerlendirme aşamasında dikkate aldıkları kriter ve ölçütlere ilişkin görüşleri temalar halinde sunulmaktadır. Öğretmenler kriter ve ölçütlere ilişkin görüşlerinde birden çok temayı tercih etmişlerdir. Buna göre; görüşme gerçekleştirilen öğretmenlerin yarısından fazlası dersin değerlendirme aşamasında öğrencilerin nefes ve ses tekniklerini doğru kullanabilmesine önem verdiklerini belirtmişlerdir (n=7). Bunun yanında öğretmenler eserler seslendirilişinde entonasyon ve artikülasyona dikkat ettiklerini (n=6), müzikal bütünlüğe önem verdiklerini (n=4), doğru ve düzgün registeri geçişlerini ölçüt aldıklarını (n=5), ayrıca derse katılım ve ders içi performansın da önem teşkil ettiğini beyan etmişlerdir (n=2). Öğretmenlerin Bireysel ses eğitimi dersi değerlendirme aşamasında kriter ve ölçütlere ilişkin görüşleri göz önüne alındığında genellikle nefes ve ses teknikleri ile entonasyon ve artikülasyonu önemli bir kriter olarak kabul ettikleri söylenebilir.

Tablo 19 “Bireysel Ses Eğitimi Derslerinin İşleniş ve Değerlendirme Aşamasında, Öğrenciler Eserleri Seslendirirken Piyano/Gitar Vs. Eşlik Desteğinin Gerekliliğine İnanıyor Musunuz?” Sorusuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Temalar	n
Eşlik desteği her zaman gereklidir	7
Eşlik desteği olmayabilir	2

Tablo 19’da görüldüğü gibi görüşmeye katılan öğretmenlerin, BSE dersinin işleniş ve değerlendirme aşaması kapsamında eşlik desteğinin gerekli olup olmadığına ilişkin görüşleri temalar halinde sunulmaktadır. Buna göre; görüşme gerçekleştirilen öğretmenlerin yarısından fazlası eşliğin her zaman ve her durumda öğrenci için gerekli olduğunu (n=7); bununla birlikte bazı öğretmenler de eşliğin gerek ders gerekse değerlendirme aşamasında gerekli olmadığını belirtmişlerdir (n=2). Öğretmenlerin Bireysel ses eğitimi dersinin işleniş ve

değerlendirme aşamasında, eşlik desteğinin gerekliliğine ilişkin görüşleri göz önüne alındığında, genel olarak eşlikli eser seslendirmeye önem verdikleri söylenebilir.

Tablo 20 .“Bireysel Ses Eğitimi Derslerinin Değerlendirme Aşamasında Diğer Çalgı Eğitimcileri İle İşbirliği Yapıyor Musunuz?” Sorusuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Temalar	n
İşbirliği yapıyorum	4
İşbirliği yapmıyorum	5

Tablo 20’de görüldüğü gibi görüşmeye katılan öğretmenlerin, BSE dersi değerlendirme aşaması kapsamında diğer çalgı eğitimcileri ile işbirliği yapmaya ilişkin görüşleri temalar halinde sunulmaktadır. Buna göre; görüşme gerçekleştirilen öğretmenlerin yarıdan fazlası dersin değerlendirme aşamasında bazı nedenlerle veya kendi istekleri doğrultusunda diğer çalgı eğitimcileri ile işbirliği içine girmediklerini ($n=5$); bununla birlikte bazı öğretmenler de, değerlendirme aşamasında işbirliği yaptıklarını beyan etmişlerdir ($n=4$). Öğretmenlerin Bireysel ses eğitimi dersinin değerlendirme aşamasında, diğer çalgı eğitimcileri ile işbirliği yapmaya ilişkin görüşleri göz önüne alındığında, genel olarak değerlendirme aşamasında işbirliği yapmadıkları söylenebilir.

3.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın dördüncü alt problemi, “Güzel Sanatlar Liselerinde BSE dersi alan öğrenci görüşlerine göre, öğrenme sürecine ilişkin karşılaşılan sorunlar nelerdir?” biçiminde belirlenmiştir. Tablo 21’de ders kapsamında öğretmen tarafından belirlenen eser için, ders öncesi bireysel hazırlık yapma durumuna ilişkin öğrenci görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 21 Öğrencilerin, “Bireysel Ses Eğitimi Derslerinde Ses-Nefes Egzersizlerine Ayrılan Süreyi Yeterli Buluyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Temalar	F	%
Tamamen	40	23,7
Büyük Ölçüde	47	27,8
Kısmen	51	30,2
Az	25	14,8
Hiç	6	3,2

Tablo 21’de görüldüğü gibi öğrencilerin %23,7’si “tamamen”; %27,8’i “büyük ölçüde”; %30,2’si “kısmen”; %14,8’i “az”; %3,2’si “hiç” cevabını vermiştir. Bu bulgular, öğrencilerin BSE derslerinde ses-nefes egzersizlerine ayrılan süreyi yeterli bulduklarını göstermektedir.

Tablo 22 Öğrencilerin, “Bireysel Ses Eğitimi Derslerinin Haftalık Uygulama Saati Sizce Ne Ölçüde Yeterlidir?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Temalar	F	%
Tamamen	10	5,9
Büyük Ölçüde	27	16,0
Kısmen	30	17,8
Az	69	40,8
Hiç	33	19,5

Tablo 22’de görüldüğü gibi öğrencilerin %5,9’u “tamamen”; %16’sı “büyük ölçüde”; %17,8’i “kısmen”; %40,8’i “az”; %19,5 ‘i “hiç” cevabını vermiştir. Bu bulgular, öğrencilerin BSE derslerinin haftalık uygulama saatini yeterli bulmadıklarını göstermektedir.

Tablo 23 Öğrencilerin, “Bireysel Ses Eğitimi Dersinin Sadece İki (2) Dönemlik Bir Ders Olarak Verilmesinin Yeterli Olduğunu Düşünüyor Musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Temalar	F	%
Tamamen	12	7,1
Büyük Ölçüde	8	4,7
Kısmen	35	20,7
Az	43	25,4
Hiç	71	42,0

Tablo 23’de görüldüğü gibi öğrencilerin %7,1i “tamamen”; %4,7’si “büyük ölçüde”; %20,7’si “kısmen”; %25,4’ü “az”; %40 ‘i “hiç” cevabını vermiştir. Bu bulgular, öğrencilerin BSE dersinin sadece iki (2) dönemlik bir ders olarak verilmesini yetersiz bulduklarını göstermektedir.

Tablo 24 Öğrencilerin, “Bireysel Ses Eğitimi Dersi İçin Okulunuzdaki Çalışma Odalarının Sayısını Ne Ölçüde Yeterli Buluyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Temalar	F	%
Tamamen	20	11,8
Büyük Ölçüde	35	20,7
Kısmen	35	20,7
Az	47	27,8
Hiç	32	18,9

Tablo 24’ de görüldüğü gibi öğrencilerin %11,8’i “tamamen”; %20,7’si “büyük ölçüde”; yine %20,7’si “kısmen”; %27,8’i “az”; %18,9’u “hiç” cevabını vermiştir. Bu bulgular, öğrencilerin okullarındaki çalışma odalarının sayısını az yetersiz bulduklarını göstermektedir.

3.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın beşinci alt problemi, “Güzel Sanatlar Liselerinde BSE dersi alan öğrencilerin, “Bireysel Ses Eğitimi Dersinin Müzikal Birikimleri ve Diğer Derslerinin Başarıları Üzerindeki Etkisine İlişkin Görüşleri Nelerdir?” biçiminde belirlenmiştir. Tablo 25’te öğrenci görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 25 Öğrencilerin, “Bireysel Ses Eğitimi Dersinin Müzikal Birikiminize Ne Ölçüde Katkı Sağladığını Düşünüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Temalar	F	%
Tamamen	52	30,8
Büyük Ölçüde	56	33,1
Kısmen	43	25,4
Az	16	9,5
Hiç	1	0,6

Tablo 25’ de görüldüğü gibi öğrencilerin %30,8’i “tamamen”; %33,1’i “büyük ölçüde”; yine %25,4’ü “kısmen”; %9,5’i, “az”; %0,6’sı “hiç” cevabını vermiştir. Bu bulgular, Bireysel ses eğitimi dersinin öğrencilerin müzikal birikimlerine önemli ölçüde katkı sağladığını göstermektedir.

Tablo 26 Öğrencilerin, “Bireysel Ses Eğitimi Dersinde Öğrendiğiniz Teknikleri Koro Derslerinde Ne Ölçüde Kullanabiliyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Temalar	F	%
Tamamen	57	33,7
Büyük Ölçüde	68	40,2
Kısmen	32	18,9
Az	7	4,1
Hiç	5	3,0

Tablo 26’da görüldüğü gibi öğrencilerin %33,7’si “tamamen”; %40,2’si “büyük ölçüde”; yine %18,9’u “kısmen”; %4,1’i, “az”; %3’ü “hiç” cevabını vermiştir. Bu bulgular, öğrencilerin BSE dersinde öğrendikleri teknikleri Koro derslerinde de önemli ölçüde kullanabildiklerini göstermektedir.

Tablo 27 Öğrencilerin, “Bireysel Ses Eğitimi Dersinde Öğrendiğiniz Teknikleri Müziksel İştirme Ve Okuma Derslerinde Ne Ölçüde Kullanabiliyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Temalar	F	%
Tamamen	26	15,4
Büyük Ölçüde	75	44,4
Kısmen	46	27,2
Az	16	9,5
Hiç	6	3,6

Tablo 27’de görüldüğü gibi öğrencilerin %15,4’ü “tamamen”; %44,4’ü “büyük ölçüde”; yine %27,2’si “kısmen”; %9,5’i “az”; %3,6’sı “hiç” cevabını vermiştir. Bu bulgular, öğrencilerin BSE dersinde öğrendikleri teknikleri Müziksel İştirme ve Okuma derslerinde de önemli ölçüde kullanabildiklerini göstermektedir.

3.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın beşinci alt problemi, “Güzel Sanatlar Liselerinde BSE dersi alan öğrencilerin, ders öğretmenlerinin başarıları üzerindeki etkisine ve değerlendirmeye ilişkin görüşleri nelerdir?” biçiminde belirlenmiştir. Tablo 28’de öğrenci görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 28 Öğrencilerin, “Bireysel Ses Eğitimi Sınavlarında Ne Ölçüde Başarı Sergileyebiliyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Temalar	F	%
Tamamen	22	13,6
Büyük Ölçüde	74	43,8
Kısmen	46	27,2
Az	23	13,6
Hiç	4	2,4

Tablo 28’de görüldüğü gibi öğrencilerin %13’ü “tamamen”; %43,8’i “büyük ölçüde”; yine %27,2’si “kısmen”; %13,6’sı “az”; %2,4’ü “hiç” cevabını vermiştir. Bu bulgular, öğrencilerin büyük çoğunluğunun, BSE dersinin sınavlarında başarılı olduğunu göstermektedir.

Tablo 29 Öğrencilerin, “Öğretim Elemanınızın Bireysel Ses Eğitimi Dersindeki Başarınızı Ne Ölçüde Etkilediğini Düşünüyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Temalar	F	%
Tamamen	54	32,0
Büyük Ölçüde	67	39,6
Kısmen	32	18,9
Az	13	7,7
Hiç	3	1,8

Tablo 29’da görüldüğü gibi öğrencilerin %32’si “tamamen”; %39,6’sı “büyük ölçüde”; yine %18,9’u “kısmen”; %7,7’si “az”; %1,8’i “hiç” cevabını vermiştir. Bu bulgular, öğrencilerin BSE ders başarılarında dersi yürüten öğretim elemanının da önemli ölçüde etkili olduğunu düşündüklerini göstermektedir.

4.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın, “Güzel Sanatlar Liseleri Müzik Bölümlerinde BSE derslerinde karşılaşılan sorunlar nelerdir?” problem cümlesinin çözümlenmesine cevap aramaya dönük hazırlanan bu araştırma kapsamında elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

4.1.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

Öğretmenler ile yapılan görüşmeler doğrultusunda, Bireysel ses eğitimi dersinin genel amaçlarının öğrencilere nefes ve seslerini doğru kullanmayı öğretebilme ve bunun yanında doğru şarkı söyleme becerisi kazandırabilme, müzikalite ile birlikte ulusal ve uluslararası repertuar kazandırabilme, ayrıca öğrencilerin mutasyon dönemi ses gelişimlerini sağlayabilme vb. amaçlardan oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Güzel Sanatlar Liselerindeki müzik eğitimi sanatsal davranışları kazandırmayı amaçlar. BSE dersi Öğretim Programında da öğrencilerin, ses üretim organlarına uyum sağlayarak konuşma ve şarkı söylemede, seslerini doğru ve etkili kullanmaları, sağlıklı ses üretme ile birlikte, ses bozukluğuna sebep olan unsurları tanıyarak ses sağlığını koruma becerilerini geliştirmeleri, seviyeye uygun eserleri müzikal duyarlılıkla seslendirmeleri, Türk ve Dünya müziği eserlerinden repertuar oluşturmaları, bireysel ve grup çalışmalarında sorumluluk bilinci geliştirmeleri, bunun yanı sıra ülkemizi ulusal ve uluslararası müzik etkinliklerinde temsil etmeleri amaçlanmaktadır. Tanrıöver ve Temiz’in (2010) araştırmalarında da benzer sonuçlar elde edilmiş, Milli Eğitim Bakanlığı BSE dersi öğretim programı kazanımlarının, amaca uygun olarak gerçekleştirildiğinde, programın GSL için uygun bir program olduğu araştırma sonuçlarında verilmiştir.

4.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

Öğretmenlerin BSE dersi işleniş aşamalarına ilişkin görüşleri göz önüne alındığında dersin işleniş aşamasında, derse başlangıç olarak vücut egzersizleri yaptırıldıkları, dersin uygulama aşamasında nefes ve ses egzersizleri ile ses dinlendirme çalışmalarına da yer verdikleri, en çok da eser çalışmalarına ağırlık verdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin tamamının BSE ders süresinin yeterliliğine ilişkin olarak, dersin 1 yıl süren ve sadece 10.sınıflarda yürütülen bir ders olmasını yetersiz buldukları; ayrıca bir saatlik ders süresinde kalabalık öğrenci grupları ile çalışmanın dersin amaçları dışına çıkılmasına sebep olduğu ve bu bağlamda ses eğitimine gereken önemin gösterilmesinin gerekliliği için önerileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin dersin işlenişinde karşılaştıkları öğrenci merkezli sorunlara ilişkin görüşleri doğrultusunda ise büyük çoğunluğunun, dersin işleniş aşamasında öğrencilerin ses değişimlerinin yaşandığı dönemde(mutasyon) olmalarından dolayı problemlerle karşılaştıkları, bunun yanında öğrencilerin yaşları itibarıyla yaşadıkları özgüven eksikliği gibi psikolojik sebepler, nefes ve ses tekniklerini doğru kullanamamaları, sesin bilinçsiz kullanımına bağlı ve mevsimsel hastalıkların neden olduğu ses

rahatsızlıkları, ders saatlerinin azlığı ve ders başına düşen öğrenci sayısının gerekenden fazla olması vb. gibi etkenlerin dersleri olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Yine BSE derslerini yürüten öğretmenler, BSE dersinin işleniş aşamasında, derslik merkezli sorunlara ilişkin yeterli ve donanımlı dersliklere sahip olduklarını ve genel olarak buldukları imkânlardan memnuniyet duyduklarını belirtmişlerdir.

Yiğit (2014), araştırmasında BSE dersinin uygulamasına yönelik olarak; derslerin çoğunlukla üç ve daha fazla öğrenci ile yapıldığını, en yoğun karşılaşılan sorunların dersin süre ve dönemi olduğunu ve bu sorunları mutasyon-kaynak-fiziki şartlar-ders kitabının yetersizliği gibi unsurların takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Mustan (2010), öğrenci ve öğretmenler ile yaptıkları araştırmasında da benzer sonuçlara ulaşmış, BSE çalışma odalarının ve dersi yürüten öğretmen sayılarının yetersiz olması, bunun yanında ders kitaplarının da istenen düzeyde olmaması gibi olumsuz faktörlerin öğrencilerin başarı durumlarını etkileyen faktörler olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda arştırmalardan elde edilen sonuçların mevcut araştırmadan elde edilen sonuçlarla benzerlik gösterdiği, sadece dersliklerin donanım ve yeterliliği konusunda farklılık gösterdiği söylenebilir.

4.1.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

Görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda öğretmenlerin dersin değerlendirme aşamasında, öğrencilerin nefes ve ses tekniklerini doğru kullanabilme, entonasyon ve artikülasyona dikkat edebilme, müzikal bütünlüğe önem verebilme, doğru ve düzgün register geçişlerini gerçekleştirebilmeyi kriter ve ölçüt olarak kabul ettikleri ve ayrıca derse katılım ve ders içi performans da önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Görüşmeye katılan öğretmenlerin, BSE dersi işleniş ve değerlendirme aşaması kapsamında eşlik desteğinin gerekliliğine ilişkin görüşleri doğrultusunda, eşliğin her zaman ve her durumda öğrenci için gerekli olduğu ve genel olarak eşlikli eser seslendirilmesine önem verdikleri görülmektedir. BSE derslerinin değerlendirme aşamasında diğer çalgı eğitimcileri ile işbirliği hususunda yapılan görüşmeler doğrultusunda öğretmenler, bazı nedenlerle veya kendi istekleri doğrultusunda diğer çalgı eğitimcileri ile işbirliği içine girmediklerini, ancak uygun imkânlar dâhilinde işbirliğine gidilebileceklerini belirtmişlerdir.

Elde edilen veriler sonucunda, öğretmenlerin dersin değerlendirme aşamasında öğrencilerin nefes ve ses tekniklerini doğru kullanabilme, entonasyon ve artikülasyona dikkat edebilme, müzikal bütünlüğe önem verebilme, doğru ve düzgün register geçişlerini gerçekleştirebilme gibi davranışları kriter ve ölçüt olarak kabul ettikleri ve ayrıca derse katılım ve ders içi performans da önem verdikleri göz önüne alındığında kriterlerin; MEB 2016 Ortaöğretim Müdürlüğü Güzel Sanatlar Liseleri BSE dersi genel amaç ve kazanımı hedeflenen becerilere büyük ölçüde uygun olduğu, ancak bireysel ve grup çalışmalarında sorumluluk bilinci geliştirmeleri amacı ile işbirliği kazanımı açısından uygun ders koşulları sağlandığında diğer çalgı eğitimcileri ile işbirliğine gidilmesinin ve öğrencilerin eşlikli eser seslendirmesinin müzikal bütünlük açısından daha etkili olacağı sonuçlarına ulaşılmıştır. Karslı (2019), GSL Müzik Bölümü öğrencilerinin Bireysel ses eğitimi dersine yönelik motivasyon düzeylerini incelediği araştırmasında, BSE dersinin işlenmesi esnasında öğrenci motivasyonu ve başarısı için; BSE dersi öğretmenin şarkılara eşlik yapmasının veya sınıfta ayrıca eşlikçi bir eğitimci olmasının öğrenciler için daha uygun olacağı yönünde benzer önerilerde bulunmuştur.

4.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

Elde edilen veriler doğrultusunda, öğrencilerin çoğunluğunun BSE dersi kapsamında öğretim elemanı tarafından belirlenen eser için, ders öncesi bireysel olarak hazırlandığı; dersin başlangıcında öğretmenleri tarafından yaptırılan egzersiz ve etüt çalışmalarının ses gelişimlerine önemli ölçüde katkı sağladığını düşündükleri; aynı zamanda ses-nefes egzersizlerine ayrılan süreyi yeterli buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Verdikleri yanıtlar doğrultusunda öğrenciler, BSE derslerinin haftalık uygulama saatleri ile dönem süresini ve aynı zamanda okullarındaki çalışma odalarını yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir.

MEB (2006), Bireysel Ses Eğitimi Öğretim Programının öğrenciyi merkeze alan, kavramsal anlamayı ve problem çözmeyi önemseyen bir bakış açısı ortaya koymakla birlikte, özel bir öğretim yöntemi veya yaklaşımını dikte etmediğini belirtmektedir. Bu doğrultuda BSE dersinin kazandırmayı hedeflediği beceriler ve öğretme-öğrenme yaklaşımı açısından amacına ulaştığı, öğrencilerin sadece dersin haftalık uygulama saatleri ile dönem süresini ve aynı zamanda okullarındaki çalışma odalarını yetersiz buldukları sonucuna ulaşılmıştır.

4.1.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

Öğrenci görüşleri doğrultusunda, BSE derslerinin öğrencilerin müzikal birikimlerine olumlu katkılar sağladığı, dersin işleniş aşamasında öğrenilen ses eğitimi tekniklerini ses performansı gerektiren Koro ile

Müziksel İşitme Okuma Yazma derslerinde önemli ölçüde kullanabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında gerçekleştirilen çalışmalar bu sonucu destekler niteliktedir. Töreyin'e (2021) göre müzik; duygu ve düşüncelerin uyumlu ve ölçülü seslerle anlatıldığı bilim ve sanat dalıdır. Ses eğitimi ise, sesi konuşurken ve şarkı söylerken doğru, güzel ve etkili kullanmaya yönelik verilen bir eğitim olduğu için, sesiyle müzik yapan bireylere seslerini müziğin de gerekliliklerine göre oluşturulup kullanmaları konusunda eğitim verilir. Seslerini temiz bir tonla, doğru tartım ve ritimle, doğru frekanslarla kullanarak güzel ve etkili şarkı söylemek her tür ses eğitiminin asıl amacıdır (s.23).

Müziksel İşitme Okuma ve Yazma (MİOY) dersi, müzikal yaratıcılığı, seslendirme ve yorumlama becerilerini kazandıran ve geliştiren bir derstir. Öğrencilerin bu derste de işitmenin yanı sıra ses üretim organlarını kullanarak nota okuma ve gamları seslendirme zorunlulukları düşünüldüğünde, ses eğitiminin de MİOY dersi üzerindeki etkisi göz ardı edilemez. Güzel Sanatlar Liselerinde artık Türk Halk Müziği Koro ve Çoksesli Koro olarak yürütülen koro dersleri; öğrencilere bireysel ve toplu söyleme çalışmalarını ile birlikte müzikal bilinç ve disiplin kazandırmaktadır.

Egüz'e (1981) göre, bir koronun eğitsel ve müziğe dönük çalışmalarını dışa yansıtan sestir. Kulak eğitimi, müzik bilgileri ve genel müzik kültürü gibi konular, ses ögesi etrafında toplanır. Ses ögesi yeteri kadar gelişmemiş bir koronun, diğer konular üzerindeki çalışmaları, istenen düzeyin üstüne çıkarılmış olsa bile, tam başarılı olması düşünülemez (Egüz, 1981, s. 32).

4.1.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Elde edilen veriler doğrultusunda öğrencilerin BSE dersi değerlendirme sınavlarında büyük ölçüde başarı sağladıkları ve dersi yürüten öğretim elemanının başarılarına önemli ölçüde katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Buradan yola çıkılarak, araştırmada yer alan Güzel Sanatlar Liseleri öğrencilerinin ders öğretmenlerinden, yaklaşımları ve hedef kazanımlar yönünde memnuniyet duydukları söylenebilir.

Şarkı söylemeyi, ses eğitimi, bir kitap okumakla öğrenmeye imkân yoktur. Bunlar ancak yetkili bir öğretmenden ve yıllarca emek harcadıktan sonra öğrenilebilir (İkesus, 1965, s. IV). Şarkı eğitimi çok zevkli olduğu kadar, son derece sabır ve çalışma isteyen, hayata bakış açımızı değiştirebilecek bir süreçtir. Şarkı söyleyebilmeniz için size mutluluk ve güven verebilecek, yanında kendinizi iyi hissedeceğiniz, sizi zihnen ve bedenen gerginlikten uzak tutabilecek bir eğitimciye ihtiyacınız olur (Kartal, 2009, s.107). Öğretmen, öğrencinin bilgiyi anlamasını sağlamak için daha önce öğrendikleriyle yeni bilgilerini birleştirilmesine yardım etmelidir. Öğrenciler konunun temel yapısını (kavramları, ilkeleri) tümevarım yoluyla keşfederler. Bu amaçla öğretmen öğrencilere çok fazla örnek sunmalıdır. Öğrenci bu özel örneklerdeki benzerlik ve farklılıkları gözleyerek, inceleyerek genel yapıyı keşfetmelidir. Öğrencilerin temel yapıları keşfedebilmeleri için öğrenme sürecine aktif katılmaları gerekir. Öğrenciyi harekete geçiren en önemli güdü merak, başarılı olma ve birlikte çalışmadır. Bu bakımdan öğretmen öğrencinin anlama, keşfetme merakını giderme isteği yönlendirmeli ve teşvik etmelidir. Öğrenciler kendilerinin başarılı ve yeterli oldukları alanlara daha çok ilgi duyarlar. O nedenle sınıfta öğrencilerin başarıma güdüsü doyurulmalıdır. Öğretmen, öğrencinin kendi kendini denetleyebilecek ve dıştan etki olmadan içten gelen bir istekle öğrenmeyi pekiştirmesini sağlamalıdır (MEB, 2016).

Güzel Sanatlar Liseleri BSE dersi öğretim programının ölçme ve değerlendirme yaklaşımına göre; yapılan değerlendirme çalışmaları, öğretim programında belirtilen kazanım, hedef ve amaçlarla örtüşmelidir. Değerlendirme sonrasında performansları hakkında verilen yapıcı geri bildirimler; öğrencilerin neyin önemli olduğunu, neyin öğretilmeye çalışıldığını ve hangi alanda gelişmek için çaba sarf etmeleri gerektiğini kavramalarını sağlayacaktır (MEB, 2016).Mustan(2010) benzer araştırmasında, öğrencilerin BSE derslerinde yüksek başarı sağlayabilmeleri için derslerine itina göstermelerinin gerekliliğine dikkat çekmiş; öğrencilere BSE derslerini sevdirebilmek ve derslere devamlılıklarını sağlayabilmek adına öğretmenlere, çeşitli etkinlik planlamaları yapmalarının yarar sağlayacağı gibi önerilerde bulunmuştur.

4.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur;

1. Güzel Sanatlar Liseleri Müzik Bölümlerinde BSE dersinin 1 yıl süren ve sadece 10.sınıflarda yürütülen bir ders olmasının, hedef davranışların kazandırılmasını zorlaştırdığı, kalabalık öğrenci grupları ile çalışmanın dersin amaçları dışına çıkılmasına sebep olduğu göz önüne alındığında; derse gereken özen ve önemin gösterilebilmesi açısından, ders süresinde yıl bazında uzatmaya gidilebilir ve haftalık uygulama saatlerinin sayısı artırılabilir.

2. Ders süresinin azlığı, bir ders başına düşen öğrenci sayısının çokluğu gibi etkenler düşünülerek, imkân ve olanaklar dâhilinde alanında eğitim almış, uzman ses eğitimcilerinin sayısı artırılabilir.
3. Güzel Sanatlar Liselerinde, Koro ve MİOY gibi ses performansı gerektiren derslerin de olduğu düşünülerek, öğrencilerin temel ses tekniklerini daha erken öğrenebilmeleri açısından Bireysel ses eğitimi dersleri 9.sınıfta başlatılabilir.
4. Mutasyon döneminde bulunan öğrencilerin ses sisteminde meydana gelebilecek değişimlerden olumsuz etkilenmemeleri için, dersleri alanında uzman ses eğitimcilerinin yürütmeleri sağlanabilir.
5. Güzel Sanatlar Liselerinde, Bireysel ses eğitiminin genel amaçları kapsamında dersi alan öğrencilerin eser seslendirmede müzikal bütünlük sağlamaları ve gerek bireysel, gerekse grup çalışmalarında sorumluluk bilinci geliştirmeleri açısından eşlik yapılmasına ve derslerin bir eşlikçi eğitmen desteği ile yürütülmesine daha çok imkân sağlanabilir. Seslendirilecek eserlerin türüne göre piyano dışında bağlama, gitar, vb. çalgılarla da eşlikler çeşitlendirilebilir.
6. BSE kaynak kitabı incelendiğinde, Türk ve Dünya müziklerinden eser çeşitliliğine sahip bir kitap olduğu görülmüştür. Ancak eserlerin farklı tonlardaki yazılımı kitapta mevcut olmadığından, öğrencilerin ses registerlerinin farklılığı düşünülerek, eserler ton açısından çeşitlendirilebilir ve eser sayısı artırılarak repertuar zenginleştirilebilir.
7. Öğrencilerin daha verimli çalışabilmesi için; akustik, yalıtım ve havalandırma açısından donanımlı çalışma odaları sağlanabilir veya var olan oda sayısı artırılabilir.
8. Güzel Sanatlar Liselerinde görev yapan ses eğitimcileri ile her bölgeye özel zümreler oluşturularak, eğitimin daha planlı ve verimli yürütülmesi adına öğretmenlerin birbiriyle daha çok iletişim kurmaları ve fikir alışverişinde bulunmaları sağlanabilir. Henüz ergenlik evresini tamamlamamış ve bu dönemde yaşanan mutasyon döneminin de sebep olduğu utangaçlık, çekingenlik, özgüvensizlik, performans kaygısı gibi psikolojik etkenlerle derste başarısızlık gösterebilecek öğrencilere daha çok yardımcı olmak ve derse motivelerini sağlamak adına öğretmenlere ergen ve öğrenci psikolojisi konusunda seminer veya hizmet içi eğitimlerle bilgi desteği sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Baydağ, C. (2020). Ses eğitiminde repertuar seçiminin önemi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / 22(2)*, 387-398.
- Bolat, M. (2020). *Ses eğitimi metotlarında yer alan temel esaslar: Ses Eğitiminden Sahneye* (1.baskı) Ankara: Gece Kitaplığı.
- Çevik, S. (1999). *Koro eğitimi ve yönetim teknikleri*, 2. Basım, Ankara: Yurt Renkleri Yayınları.
- Çevik, S. (2006). Müzik öğretmenliği ses eğitimi alan derslerinin müzik öğretmenliği yeterlikleri yönünden değerlendirilmesi. *Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildirisi*, Pamukkale Ün. Eğt. Fak. Denizli. (www.muzikegitimcileri.net sayfasından erişilmiştir).
- Davran, Y. (1997). *Şarkı söyleme sanatının öyküsü* (1.Baskı). Ankara: Evrensel Müzikevi, s. 19-22.
- Egüz, S. (1981). *Koro Eğitimi ve Yönetimi*. Ankara: Doğu Matbaacılık.
- Evren, G. F. (2013). Programlı bir ses eğitimi kapsamında dil-konuşma ögesi. *Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Dil ve Edebiyat Eğitimi dergisi* 2(5). 5060.
- Evren, G. F. (2018). Yükseköğretim kurumlarında ses eğitimi derslerine yönelik L1 seviyesinde yeni bir öğretim programı önerisi: Ses eğitimine giriş. *European Journal of Educational & Social Sciences* 3(2).
- Hauser; F. (1866). *Gesanglehre Für Lehrende Und Lernende Von*, Harvard College Library The Bequest Of Evert Jansel Wendell 1918.
- Helvacı, A. (2018). Şarkı söyleme teknikleri üzerine bir çalışma, Hülya Gür ve Hasan H. Şahan (Ed.), *Uluslararası Necatibey Eğitim Ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı* (Unesak 2018) Balıkesir. (s.127-134)
- İkesus, S. (1965). *Ses eğitimi ve korunması*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, s.13-16.

- İstanbul, S. & Özçimen, A. (2013). GSSL öğrencilerinin bireysel ses eğitimi ve koro eğitimi derslerinde yaşadıkları sorunların ders çizelgesi açısından değerlendirilmesi (Niğde Örneği). *E-Journal of New World Sciences Academy. NWSA-Qualitative Studies, E0018, 8,(2)*, 1-11.
- Karlı, İ. (2019). *Güzel sanatlar liseleri müzik bölümü öğrencilerinin bireysel ses eğitimi dersine yönelik motivasyon düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı.
- Kartal, M. (2009). *Konuşmacılar ve şarkıcılar için ses teknikleri* (3.Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Kovacic, G. (2005). Voice education in teacher training: An investigation into the knowledge about the voice and voice care in teacher-training students. *Journal of Education for Teaching, 31(2)*, pp. 87–97.
- MEB, (Resmi İstatik) Milli Eğitim İstatistikleri, *Örgün Eğitim / National Education Statistics Formal Education 2019/20*. (<http://ogm.meb.gov.tr/ogmebulten3.pdf>).
- MEB, 2016. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. Güzel sanatlar lisesi bireysel ses eğitimi dersi öğretim programı. (www.mufredat.meb.gov.tr).
- MEB, 2016. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. *Okullarımız / Güzel sanatlar liseleri*. (www.mufredat.meb.gov.tr).
- Milli Eğitim Bakanlığının 04.12.2008 tarih ve 1608 sayılı “Ortaöğretimde okul çeşitliliğinin azaltılması genelgesi”.
- MEB, (2016). Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, (www.mufredat.meb.gov.tr sayfasından erişilmiştir).
- Mercin, L. ve Alakuş, A.O.(2007).Birey ve toplum için sanat eğitiminin gerekliliği. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi(9)*,14-20.
- Murry ve Rosen (2000), Vocal education for the professional voice user and singer/ from the department of otolaryngology-head and neck surgery, *University of Pittsburgh School of Medicine (TM, CAR); and the University of Pittsburgh Voice Center(CAR)*,Pittsburgh, Pennsylvania. *Otolaryngologic Clinics Of North America. 33(5)*.
- Mustan, H. (2010). *Güzel sanatlar ve spor liseleri müzik bölümü 12. sınıf öğrencilerinin bireysel ses eğitimi dersinde karşılaştıkları zorluklar üzerine bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı.
- Otacıoğlu, S. (2017).Ergen seslerinde ses değişimi ve eğitimi. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi 15(1)*. doi: 10.18026/cbayarsos.297841.
- Sabar, G. (2008). *Sesimiz: eğitimi ve korunması* (1.Baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık. Şen, Ü. S. (2015). *Müzik estetiği üzerine* (1.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Tanrıöver, G. B. & Temiz, E. (2010). Kuruluşundan günümüze güzel sanatlar ve spor liselerinde uygulanan bireysel ses eğitimi dersi öğretim programlarının incelenmesi *e-Journal of New World Sciences Academy. 5(1)*.
- Toptaş, B. & Çelik, S.S.(2016). Güzel sanatlar liseleri müzik bölümlerinde bireysel ses eğitimi derslerinde öğretilen eserler üzerine bir antoloji çalışması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 8(22)*. DOI Numarası: <http://dx.doi.org/10.14520/adyusbd.87336>.
- Toptaş, B. & Sönmez, A. (2015). Güzel sanatlar liseleri müzik bölümlerinde bireysel ses eğitimi dersinin doğru ve etkili konuşma becerisine etkisi *İnönü University Journal of Culture and Art 1(1)*. 1-15.
- Töreyn, A. M. (2008). *Ses eğitimi temel kavramlar-ilkeler-yöntemler* (1.Baskı). Ankara: Sözkese Matbaacılık.
- Töreyn, A. M. (2015). *Ses eğitimi temel kavramlar-ilkeler-yöntemler* (2.Baskı). Ankara: Sözkese Matbaacılık.
- Töreyn, A. M. (2021). *Ses eğitiminde metot ve uygulama*. Ankara: Özyurt MatbaacılıkAkademisyen Kitabevi.
- Turhal, E. ve Baydağ, C. (2019). Ses eğitimi dersi alan öğrencilerin öz düzenleme algılarının incelenmesi. *Güzel sanatlar alanında araştırma ve değerlendirmeler*. Ankara: Gece Akademi.

- Üzeren, Ö. (2008). *Anadolu güzel sanatlar liseleri müzik bölümlerinde bireysel ses eğitimi dersinin öğrenci görüşlerine göre incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı.
- Weiss, G. (1868), *Allgemeine Stimmbildungslehre für Gesang und Rede mit anatomisch-physiologischer Begründung dargestellt von*. Braunschweig, Druck.
- Yiğit, V. B. (2014). *Güzel sanatlar lisesi bireysel ses eğitimi dersi öğretim programının uygulamasında karşılaşılan sorunların öğretmen görüşleri ile incelenmesi* (Doktora Tezi). Necmettin ERBAKAN Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı.